

Homodok/Lesbisch Archief Amsterdam

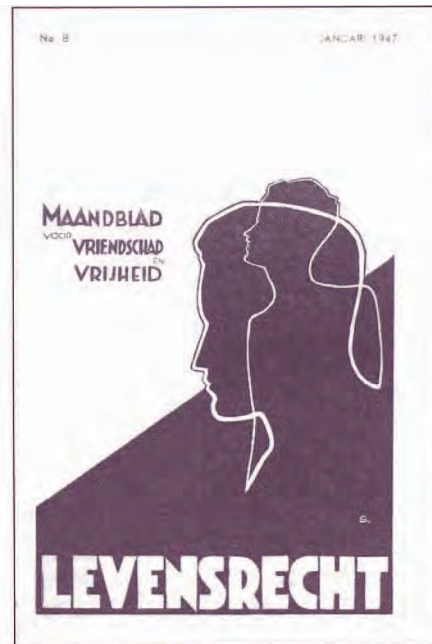
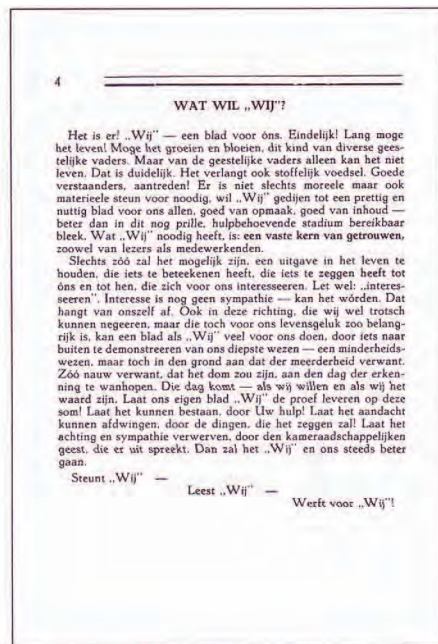
HELLEKE VAN DEN BRABER

Het in Amsterdam gevestigde Homodok/Lesbisch Archief is Europa's grootste documentatiecentrum op het gebied van homoseksualiteit en (inter)nationale homoseksuele cultuur. Het herbergt bijna vijftienduizend boektitels, vele meters archiefmateriaal, talloze pamfletten en folders en dozen vol knipsels. Bovendien kunnen er 3800 tijdschrifttitels worden geraadpleegd. Het archief heeft een ambitieuze, breedgerichte doelstelling: het signaleren, collectioneren, bewaren en toegankelijk maken van al het materiaal in binnen- en buitenland dat informatie bevat over de politieke, sociale en culturele en historische context van het homo- en lesbisch bestaan.

Wie verwacht dat zo'n rijk archief op een passende, prominente plaats in de Amsterdamse binnenstad is gevestigd, komt bedrogen uit. Er is vanaf het Centraal Station een flinke busreis en een zoektocht door een tochtig, halfleeg gebouw voor nodig om Homodok/Lesbisch Archief te bereiken. Henny Brandhorst, medewerker van Homodok, benadrukt dat de huidige huisvesting slechts tijdelijk is. Vorig jaar moest de instelling de vertrouwde burelen in een binnenstadspan van de Universiteit van Amsterdam verlaten, nadat de UvA had aangekondigd zich niet langer financieel verantwoordelijk te voelen voor het archief. Hoewel Homodok ooit gelieerd was aan de werkgroep Homostudies van de UvA, is er nooit een formele band geweest. Het verlies van subsidie en huisvesting veroorzaakte niet alleen in de kringen rond Homodok veel opschudding, maar leidde ook tot veel publiciteit in de media. Alom heerste onbegrip: met een waardevol en veelgeraadpleegd

archief als Homodok zou toch wat zorgvuldiger moeten worden omgegaan. Inmiddels is de rust rond het archief enigszins teruggekeerd: er is weer zicht op projectsubsidies en men zoekt verder naar geschikte huisvesting. Een positief gevolg van de financiële moeilijkheden is bovendien de recente fusie tussen Homodok en het Lesbisch Archief Amsterdam. Beide instellingen besloten afgelopen zomer de collecties en de krachten te bundelen.

De Stichting Homo/Lesbisch Documentatiecentrum werd in 1978 opgericht door een groep wetenschappers die ook het initiatief nam tot de oprichting van de werkgroepen Homo/Lesbische Studies aan de universiteiten van Amsterdam en Utrecht en het tijdschrift *Homologie*. Al snel beschikte men over een uitgebreid overzicht van bronnen en literatuur over homoseksualiteit. In 1988 werd het archief van coc-oprichter Jaap van Leeuwen ingelijfd. Dit archief beslaat de periode 1870-1970 en bevat veel historisch interessant materiaal, waaronder een aantal vroege homo-tijdschriften uit binnen- en buitenland. Later kreeg Homodok de beschikking over de bibliotheek van het coc en over de archieven en egodocumenten van tal van personen, stichtingen, verenigingen en actiegroepen die een belangrijke rol speelden in de emancipatiestrijd. Samen met het recentere materiaal dat het documentatiecentrum vanaf 1978 zelf bijeenbracht vormen deze archieven een rijke onderzoeksbron voor wetenschappers uit uiteenlopende disciplines. Desondanks mag Homodok/Lesbisch Archief Amsterdam zich niet in grote wetenschappelijke belangstelling verheugen: kreeg men in de beginjaren nog

veel bezoek van docenten en studenten van de werkgroepen homo- en lesbische studies aan de Nederlandse universiteiten, tegenwoordig moet het archief het hebben van een veel algemener en zeer divers publiek. Voor een deel bestaat dat uit mannen en vrouwen die vanuit een persoonlijke belangstelling meer over homoseksualiteit willen weten; voor een ander deel uit journalisten, hulpverleners en studenten die geïnteresseerd zijn in een bepaald aspect van het homo- of lesbisch leven.

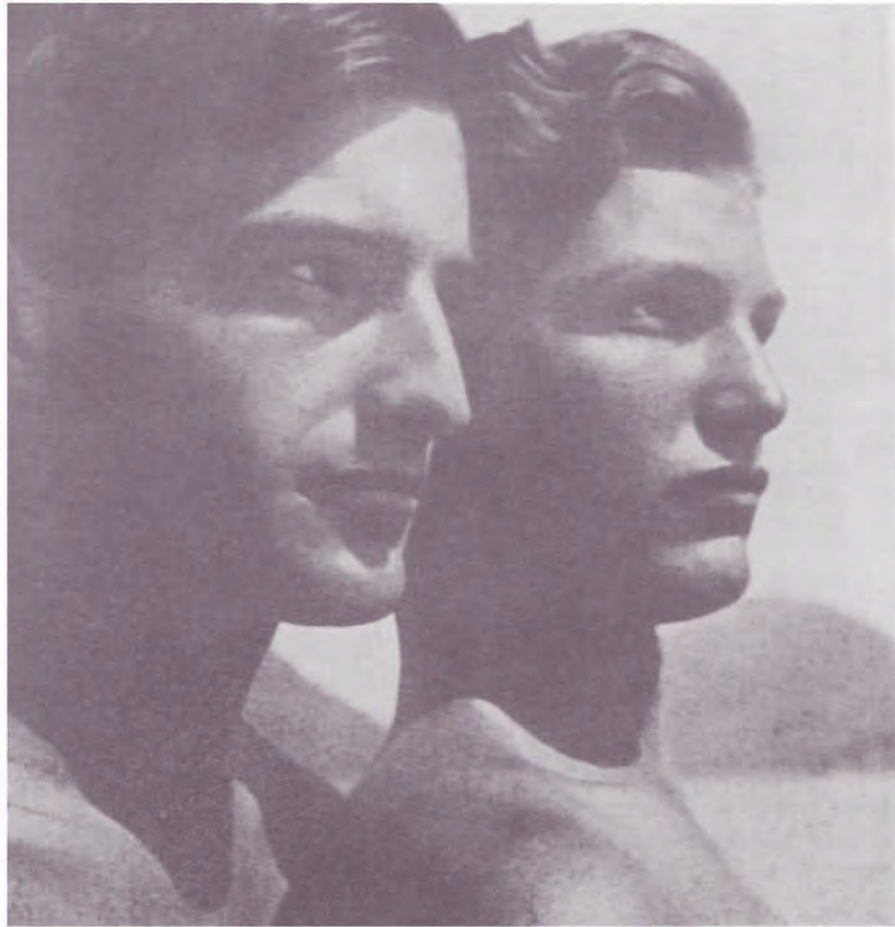
Deze bezoekers, die voor een kwart uit het buitenland afkomstig zijn, kunnen bij hun zoektocht gebruik maken van de speciale, door het archief ontwikkelde 'homosaurus'. In deze thesaurus kan tot op artikelniveau gezocht worden op trefwoorden als *coming out*, lesbisch moederschap, homohaar, roze zaterdag, *queer theory* enzovoort: onderwerpen dus die met de gangbare systemen van onderwerpsontsluiting niet teruggevonden kunnen worden. Ook uit andere voorzieningen blijkt dat Homodok een actieve, dynamische instelling is die gerund wordt door mensen die hun best doen de collectie op zo doeltreffend mogelijke manier te ontsluiten en toegankelijk te maken. Zo is op de Homo-

dok-site de boekencollectie van het archief on-line te raadplegen en kunnen bezoekers van het archief alle aanwezige tijdschrifttitels elektronisch op een rij (laten) zetten. De 500 lopende tijdschriften worden bij binnenkomst nauwgezet op artikelniveau ontsloten.

Voor tijdschriftonderzoekers die geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van de homo- en lesbische pers biedt Homodok prachtige bronnen. Door de internationale oriëntering van het archief zijn niet alleen Nederlandse, maar ook buitenlandse voorbeelden van vroege homobladen in te zien. Zo herbergt Homodok exemplaren van het allereerste op homoseksuelen gerichte tijdschrift ooit, het Duitse *Der Eigene. Ein Blatt für männliche Kultur, Kunst und Literatur* (1897-1923). Ook de moderne internationale homopers wordt op de voet gevolgd: door ruilovereenkomsten en gratis abonnementen ontvangt het archief tijdschriften van over de hele wereld. Daarnaast is uiteraard de geschiedenis van het Nederlandse homotijdschrift te achterhalen.

Het eerste Nederlandse blad dat zich verhuud op homoseksuelen richtte was het tijdschrift *Wij*, dat al in 1933 verscheen. Het

Foto Prof. Rudolf Koppitz

Vriendschap

Ik zeide: „Ik telde de uren tot den avond”

Hij zeide: „Ik heb de minuten geteld”

©, hart van vreugde en van wreeging gehavend

En telkens toch door nieuwe vreugd gekweld.

Uit: "WATRIJNEN" van Mr Jacob Israel de Haan [1881—1924]

enige nummer dat zou verschijnen is bij Homodok in te zien. Na Wij bleef het jarenlang stil. Pas in 1939 zou de volgende poging gewaagd worden een tijdschrift voor (mannelijke) homoseksuelen op de markt te brengen. Initiatiefnemers waren de oprichters van de organisatie die later het COC zou heten. Eerst plande men een blad dat *Ons leven. Een tijdschrift voor hen die anders zijn* zou heten, maar uiteindelijk is er tweemaal een tijdschrift verschenen onder de titel *Levensrecht. Maandblad voor vriendschap en vrijheid*. Dit blad werd gevuld met een curieus mengsel van semi-wetenschappelijke verhandelingen over de biologische achtergronden van homoseksualiteit, boekbesprekingen en theologische en ethische discussies. Daarnaast plaatste men biografische artikelen over literatoren die min of meer openlijk blijken hadden gegeven van hun belangstelling voor de herenliefde, zoals André Gide, Oscar Wilde en Louis Couperus. De onder pseudoniem publicerende redactieleden benadrukten zo vaak ze konden dat het 'anders zijn' hen en hun lotgenoten niet kon worden aangerekend: een mens heeft zijn geaardheid immers niet voor het kiezen. Deze steeds terugkerende opmerking maakt *Levensrecht* opvallend verontschuldigend van toon.

Toen brak de oorlog uit. In die jaren hield de homobeweging zich uiteraard zo veel mogelijk op de achtergrond, maar in 1946 verscheen toch een volgende aflevering van *Levensrecht*. Het blad, dat functioneerde als verenigingsorgaan voor het COC, onderging in de decennia daarna vele naamsveranderingen. In 1948 werd het omgedoopt tot *Maandbericht*, in 1949 in *Vriendschap*, in 1964 in *De Schakel*, in 1969 in *Seq*, in 1971 in *Sec*, in 1973 in *Sek* en in 1992, tenslotte, in *XL*.

Tot ver in de jaren zestig was deze COC-publicatie het enige homotijdschrift dat Nederland rijk was. Voor zover de homobeweging in Nederland bloeide, gebeurde dat min of meer in het verborgene. Dit veranderde pas toen de beweging zich eind jaren zestig onder invloed van de veranderende maatschappelijke verhoudingen en de seksuele revolutie zelfbewuster en strijdbaarder begon op te stellen. In deze tijd verloren de

tijdschriften hun verontschuldigende toon en droeg men met meer trots de eigen cultuur en opvattingen uit. Na een aarzelend begin (onder andere met het blad *Proefding* in 1968) gingen steeds meer radicale groepen ertoe over hun eigen bladen uit te geven. Zo verscheen in 1971 *Amarant* voor lesbische vrouwen, niet lang daarna gevolgd door *Paarse September*. In dit handgestencilde blaadje publiceerden Maaïke Meijer, Noor van Crevel en Stephanie de Voogd strijdbare en spottende teksten die niet alleen veel stof deden opwaaien in de vrouwenbeweging, maar die ook in de dagbladen en op televisie besproken werden. De mannelijke homo's lieten van zich horen met tijdschriften als *Flikkerlicht* en *Mietje*.

In de jaren tachtig segmenteerde de homopers verder: zo'n beetje iedere afdeling van elke homo-organisatie bracht een eigen orgaan uit. In totaal waren er in 1986 ruim zestig verschillende homobladen, die vaak slechts een kleine groep mensen bereikten. Dat ze ondanks hun marginaliteit bewaard zijn gebleven is te danken aan Homodok en Lesbisch Archief, die ze nauwgezet verzamelden.

Naarmate homoseksualiteit meer maatschappelijk geaccepteerd raakte, emancipeerden ook de tijdschriften die zich op homo's en lesbiennes richtten. De laatste tien jaar uit zich dat allereerst in de grote oplages die bladen als *XL* en *De gay-krant* halen: in 1994 verscheen de eerste in 12.000 exemplaren, de tweede zelfs in 31.000 stuks. Dat maakt *De gay-krant* tot het grootste homotijdschrift van Europa. Bovendien hebben de bladen de laatste tien jaar hun strijdbare toon goeddeels verloren en zijn ze steeds meer gaan lijken op de bestaande, algemene publiekstijdschriften. In Nederland, maar ook internationaal, zien we een sterke opkomst van zorgvuldig vormgegeven glossy tijdschriften, die zich op een brede groep homo's en in homoseksualiteit geïnteresseerden richten. Veelgelezen titels als *Squeeze* en *Expreszo* besteden minder aandacht aan informatieoverdracht, maar vullen hun pagina's vooral met cultuur, trends en mode. Een opvallende titel is ook het prachtig vormgegeven Australische blad *Blue*.

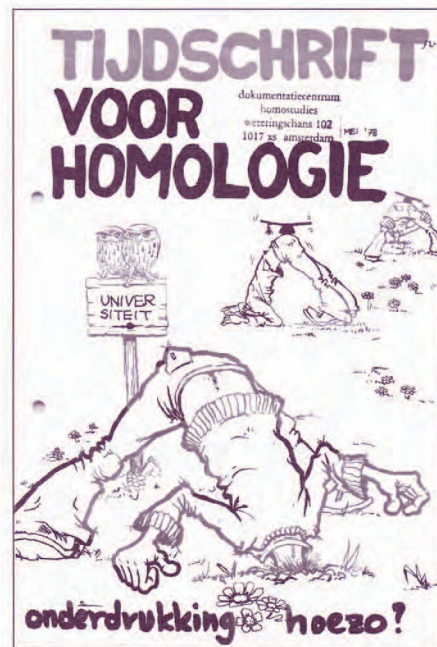
Deze bladen worden, hun soms expliciete fotografie en teksten ten spijt, allang niet meer van onder de toonbank verkocht. In elke kiosk zijn ze naast alle andere, glanzende doelgroepsbladen in te zien. Een (in vergelijking) in-keurig tijdschrift als *Levensrecht* was voor de oorlog een heel ander lot beschoren. Pas als je op onderzoek uitgaat in Homodok/Lesbisch Archief Amsterdam ontdek je hoeveel er de afgelopen vijftig jaar ten goede is veranderd.

LITERATUURLIJST:

Annemarie Flinterman, *Hand in hand. Tijdschriften voor emancipatie van homoseksuelen in Nederland*, Scriptie HICO Zwolle, 1994 [ongepubliceerd, in te zien bij Homodok].

Evert van der Veen, 'De Nederlandse homopers: historie, omvang en bereik', in: E. Bakker en J. Schuyf, *Homoseksualiteit en de media, verslag van een studiedag [...]*, Utrecht, Interfacultaire Werkgroep Homostudies, 1985.

Marita Keilson-Lauritz, *Die Geschichte der eigenen Geschichte: Literatur und Literaturkritik in den Anfängen der Schwulenbewegung am Beispiel des Jahrbuchs für sexuelle Zwischenstufen und der Zeitschrift Der Eigene*, Berlin: Rosa Winkel, 1997, (Homosexualität und Literatur; Band 11).

Homodok/Lesbisch Archief Amsterdam

Nieuwpoortkade 2A
1055 RX Amsterdam
T 020.6060712
F 020.6060713
E info@homodok.nl
<http://www.homodok.nl>
Contactpersoon: Henny Brandhorst